

Dušan Čaplovič

HĽADANIE PRAVDY

*o dejinách
a živote*

1990 1995 2000 2005 2010 2015 2020 2025 2030 2035

HĽADANIE PRAVDY

*o dejinách
a živote*

Dušan Čaplovič

HĽADANIE PRAVDY

*o dejinách
a živote*

PERFEKT

Vydanie knihy podporili

NADÁCIA
PROFESORA
ŠTEFANA KASSAYA
NA PODPORU VEDY
A VZDELÁVANIA

bigRing
platform

Tibor Babčan, Bojnice

Životná múdrosť je dopúšťať sa v každom období života len tých omylov, ktoré sú v súlade s vekom.

Pablo Picasso

Zaujímavé úvahy o dejinách

Kniha Dušana Čaploviča obsahuje úvahy a eseje o slovenských dejinách a o našej národnej identite. Autor je pôvodne historik a archeológ, začas pôsobil aj politike, takže má dosť vedomostí a skúsenosti, aby mohol viesť spor s našimi dejinami.

Máloktorý národ v Európe má toľko problémov s výkladom svojich dejín ako Slováci. Je to výsledok zložitých okolností nášho vývoja. Od zániku Veľkej Moravy, predkovia Slovákov nemali svoj štát. V rozhodujúcom tisícročí stredoveku a novoveku (až do roku 1918) Slovensko nebolo subjektom dejín, skôr ich objektom. Územie kompaktné obývané Slováckmi netvorilo samostatnú politickú či administratívnu jednotku (kniežatstvo, vojvodstvo, provincia) a bolo vnímané a na mapách označené ako „Horné Uhorsko“ (*Oberungarn, Upper Hungary*). Slovensko ako osobitný subjekt medzinárodného práva vystupuje až po 1. svetovej vojne v parížskych mierových zmluvách, menovite v Trianonskej zmluve (*Slovaquie*). A po roku 1918 Slovensko stále nie je samostatným subjektom, ale súčasťou unitárnej centralizovanej Československej republiky (1918 – 1938).

Byť slovenským historikom je v tomto zmysle povolanie nebezpečné. Každý pokus o výklad dejín Slovákov a Slovenska je vstupom na šmyklavú pôdu. Tisíc rokov príslušnosti k Uhorskému kráľovstvu zbavilo našich predkov vlastnej štátnej identity. V očiach okolitého sveta sme sa stali „nehistorickým“ národom, lebo sme na javisku dejín nevystupovali pod vlastným menom a s vlastnými panovníkmi, na rozdiel od našich susedov Čechov, Maďarov, Poliakov, Rakúšanov. Počas 20. storočia (s malými prestávkami) sme boli súčasťou premenlivých podôb československého štátu. V oboch prípadoch slovenskí historici boli – a dodnes sú – vystavení výraznému tlaku na výklad slovenských dejín, samozrejme vždy v prospech dominantného maďarského či českého národa. Situáciu komplikovalo obdobie komunistickej totalitnej moci, ktorá sa usilovala prepísať naše dejiny v marxistickom duchu. Na dovŕšenie chaosu treba pridať ešte pokusy o ďalší výklad našich dejín, ktorý by sme mohli nazvať ako „veľkoslovenský“, založený na polomýtoch či legendách. (Nositeľmi toho výkladu boli po väčšine autori z radov ľudáckej emigrácie.)

Dušan Čaplovič je v spore so všetkými týmito rozličnými prístupmi k slovenským dejinám a to mu slúži ku cti. Veľmi dôkladne sa usiluje o ve-

decky objektívny výklad dejín najmä Veľkej Moravy a cyrilometodského dedičstva ako pilieru našej historickej skúsenosti v celoeurópskom ponímaní. Autor nabáda k vzájomnej tolerancii a porozumeniu historikov susedných národov. Nemali by sme kriesiť bohyňu vojny a smrti Astarot, napríklad, hlásaním nevedeckých konceptov o Veľkomadžarskej alebo Veľkoslovenskej ríši.

Veľkú pozornosť autor venuje zakladateľovi slovenskej archeológie (Vojtech Budinský-Krička), osobnej dráme veľkého historika Daniela Rapanta a neľahkým osudom Bela Pollu, ktorého považuje za svojho druhého učiteľa. Moderných slovenských dejín sa týkajú štúdie o mníchovskom dikťate v septembri 1938 s málo známymi faktami o antidemokratických a protižidovských aktivitách autonómnej slovenskej vlády, nové pohľady na Dubčeka, či ochrane historického jadra mesta Košice. Už ako politik a poslanec parlamentu apeluje na uchovanie historickej pamäti, búri sa proti hulvátstvu a zosuroveniu slovenskej politickej scény. Čitateľa zaujme vrúcny uznanlivý pohľad človeka inej konfesie na život a pôsobenie zosnulého pápeža Jána Pavla II.

Pôsobivé sú články venované stredoškolským učiteľom a rodnému Záhoriu. Dušan Čaplovič patrí k tým, čo z výšin politickej kariéry nezabudli, komu ďakujú za svoj osobný vzostup a neváhajú verejne im vysloviť uznanie a vďaku.

Texty Dušana Čaploviča sú prínosom pre každého priateľa našej histórie. Z rozličných strán a rozdielnych historických období zozbieral úvahy o slovenských dejinách. Slovenské dejiny si túto pozornosť zaslúžia. To si dnes na Slovensku málo uvedomuje najmä mladá generácia. Máme za sebou viac ako tisícročnú cestu dejinami. Mottom tejto knihy by mohli byť Čaplovičove slová:

„Zázrakom je skutočnosť, že sme aj bez vlastného štátu pretrvali. To je hodnota, ktorá má v sebe poznanie o úžasnej sile – potrebnej i v dnešku – slovenského ducha a práce.“

Február 2019

Anton Hykisch

„Musíme sa rozlúčiť
s hľadaním jednej pravdy
a naučiť sa žiť s pravdami.“

Willy Brandt

Úvodné pripomenutie a vyznanie

Nadišiel čas bilancovania, uvážlivých návratov späť, sebaspytovania. Veru, čoraz častejšie sa zamýšľam aj nad svojimi malými dejinami, nad hodnotami, ktoré mi v detstve vštepila rodina, škola, viera, šport, ozajstní priatelia v dobrom i v zlom počasí, ale aj roky strávené v službe slovenskej kultúre, vede, vzdelávaniu a spoločnosti. Priznávam sa, že sa mi veľmi nechcelo do týchto návratov, že som sa bránil čítať svoje úvahy, eseje, články, prepisy vystúpení, až napokon som podľahol. Doslovne z viacerých dôvodov rezignoval. Mimo iného som si uvedomil, že minulosť nás bude doslovne prenasledovať do konca života, že je potrebné napísané a publikované články tentoraz súborne sprístupniť verejnosti, a napokon, treba otvorene priznať, že ma presvedčila Magdaléna Gocníková, riaditeľka vydavateľstva Perfekt, z časti súčasníčka a svedkyňa môjho bytia i žitia. Presvedčila ma o tom, aby som nezháľal a nerezignoval, naopak, aby som vyhľadal a zostavil svoje úvahy o spoločnosti, dejinách a kultúre. Nuž, keďže za väčšinou rozhodnutí a činov u mužov je treba hľadať vždy ženu, potvrdil som to aj ja a počas vianočných a novoročných sviatkov, i pár týždňov skôr, urobil som inventúru a napokon som zostavil moje uchované slová, myšlienky uložené na papieri, z posledných dačo viac ako tridsiatich rokov (1987 – 2018). Pochopil som múdry odkaz anglického dramatika a esejistu írskoho pôvodu, ktorým bol George Bernard Shaw, keď napísal, že „*Život nie je o hľadaní samého seba. Je o tvorení samého seba.*“

Potvrdilo sa, že napísané zostáva a roky pretrvá. V zarámovanom čase, moje úvahy pochádzajú predovšetkým z dôb prevratných spoločenských zmien, ktoré som prežil vo vede, vo verejnej službe a napokon aj v politike. Bolo to už moje, dovoľm si tvrdiť, vyzreté putovanie súvekým časom, ob-

sahovalo kritické uvažovanie a sporenie sa, neustále hľadanie pravdy o mojom i našom živote. Bolo to o mojom vlastnom pohľade na svet okolo nás i v nás. Šťasti som vybral niektoré príspevky už v minulosti zozbierané a zverejnené v knižke *V spore s dejinami* (1998), čo mi celkom prirodzene významne pomohlo, a doplnil som ich ďalšími príspevkami, zverejnenými v novinách, denníkoch, týždenníkoch i mesačníkoch, ba niekoľko aj v odborných časopisoch. Boli a sú odrazom, dovoľím si tvrdiť väčšej vyzretosti, predstavovali a predstavujú moje odborné poznanie vedno so žriedlom získaných skúseností, a boli často aj mojim vzdorovitým hľadaním pravdy.

Treba opätovne však priznať, ba až priklincovať, že v mojich ranejších poblúdeniach sa odrážalo veľa nepoznaného, ako aj viera, že už čoskoro si vytvoríme sľubovaný raj na tejto zemi. Veru, prežil som aj mladosť pchaťnosť, nezrelosť, aj tápanie, dobu omylov i návratov, neustáleho ovplyvňovania a hľadania, ocenenia aj prefackania. Súveký minulý čas vo mne odrážal značnú neznalosť a prirodzene aj politickú naivitu. Pochopil som však v celosti úžasne slová Jána Dekana, slovenského archeológa, historika a umenovedca, ktoré nám často opakoval: „*Človek sa nemôže zriecť svojej mladosti, ani národ nemôže poprieť svoju minulosť.*“ Vždy som však bol presvedčený o tom, že len v dialógu, v kultivovanom a tolerantnom prostredí existuje neľahká, náročná cesta za pravdivejším poznaním. Už si nepamätám, kto to v minulosti vyslovil, a kde som to vlastne zachytil i uchoval v pamäti o tom, že podstata všetkého zla je v nedostatku, ba až v absencii empatie. A veru, v dobách môjho dospievania i zrenia, bolo navôkol nás veľmi málo empatie. Napriek tomu mi rodina a viera štedro nadelili do mojej povahy, do môjho neskoršieho uvažovania značný kus hodnôt solidarity, porozumenia aj predporozumenia, lásky a úcty k blížnemu svojmu a schopnosti počúvať i vnímať toho druhého, aj keď s ním nemusím vo všetkom súhlasiť. Dokázal som sa slušne sporiť, nie bohapusto nadávať a klamať. A nikdy nezabudnem na slová môjho otca, ktorý si mnoho v živote pretrpel, aby som nikdy nezabudol, že i ten druhý má deti a rodinu.

Veľa som precestoval, najmä po roku 1989, veľa som poznal, stretol som mnohých významných ľudí, vzdelaných, rozhladených, skromných a úctivých. Vážil som si tieto nadelené a neopakovateľné chvíle, viac s úctou počúval, ako rozprával. Nikdy som v živote toho druhého nevnímal ako nepriateľa len preto, že mal iný názor. Predovšetkým som precitoval a hodnotil, či nás spájajú vzájomne uctievané všeludské hodnoty. Poznával som dejiny, kultúru a zvyky národov a štátov, v knižniciach, múzeách, galériách,

aj na miestach kultúrnych pamiatok, poznával som jednoduchých chudobných, ale prajných a duchom bohatých ľudí, ich tradície, vieru a snenie o lepšom živote. Aj ja som sníval a systematicky sa učil, pochopil som, koľko toho ešte nepoznám. To ma upevňovalo, veru aj preto neskôr sa mi odvažnejšie písalo. Vážil som si svojich učiteľov, boli mojimi svetlými vzormi, vždy s úctou na nich spomínam. Preto som do tohto výberu zaradil svoje staršie príspevky zo spomienok na tieto osobnosti, aj v dotykoch s mojím životom, konkrétne v úvahe Pánovi učiteľovi z lásky, či o Vojtechovi Kričkovi – Budinskom a Belovi Pollovi v stati *Môj druhý otec a učiteľ*. A nemohol som vynechať vedeckú osobnosť, ktorú som mal tú česť krátko osobne poznať, nech mi prepáčia súčasní kádrováci, naozaj skutočného slovenského akademika Daniela Rapanta, najvýznamnejšieho slovenského historika minulého storočia, v príspevku k jeho nedožitej a s úctou pripomínanej storočnici v časopise *Tvorba Slúžil vedeckej pravde*. Dnes by sa pán akademik a univerzitný profesor v hrobe obracal, keby vedel, ako sa zneužíva Cena Daniela Rapanta, ktorú sme vedno s jeho žiakom a mojím učiteľom Belom Pollom pripravili v roku 1997 pre Maticu slovenskú a jej Historický odbor.

Priznávam, že v období keď som bol členom vlády, som sa odmlčal, táto doba mi písať úvahy, či eseje nedopriala, neumožnila mi pokojne sa sústrediť, pretože v exekutive bolo neúrekom, deň čo deň, mnoho operatívy a sedem dní v týždni povinností. Nikdy som nepochopil, ako dokázali a dokážu moji kolegovia v politike, popri svojich základných povinnostiach, pôsobiť na škole, medicíne, advokácii, mimovládach a ktovie kde. Možno preto, že všetko robili len polovičato, tretinovo alebo štvrtinovo, ba dokonca nerobili a nerobia nič. Keď som si po mnohých rokoch prečítal svoje články a úvahy, napísané v konkrétnom čase, uvedomil som si aký majú presah, akú majú nadčasovosť. Čas veru plynul, avšak z nedávnej minulosti sme sa doteraz vôbec nepoučili, veď problémy a kauzy, nielen politické, naďalej zostali, klamstvo, podpriemernosť a názorová plochosť je ešte častejšia a zásadovosť, priamosť a čestnosť je naďalej kdesi na okraji našich životov. V mnohých médiách majú naďalej voľnú vstupenku politickí intrigáni, charakteroví zbabelci, ktorí najradšej útočia od chrbta, prebehľci, pozéri, často bez ducha a rozumu, ktorí zabudli, teda popreli svoju nedávnu minulosť. Naďalej nám prekvitá korupcia, chudobní sú čoraz viac chudobnejší, avšak naďalej zostávajú skromnejší, bohatí sú ešte viac bohatší a drzejší. Odmietaný je odborný dialóg, a ak sa nám kdesi objaví, tak je zväčša predstieraný.

V našej spoločnosti prevláda monológ, každý kope svoje zákopy a zákerne, zväčša z poza chrbta, páli do toho druhého. Veru, demokraciu stále tvoríme, formujeme, veď tak ako povedal T. G. Masaryk, takmer pred sto rokmi: „*Tož demokracii bychom už mali, teď ještě nějaké ty demokraty.*“ Názorové rozdiely a rozpory sa prehľbujú, napätie v spoločnosti doma i vo svete narastá. Tak ako som pred dvoma desaťročiami napísal, bojíme sa obzrieť späť a uvidieť aj seba i svoj podiel viny. Za svoje názory sa nehanbím, nepopieram, že ma niektorí nemilovali, ba až nenávideli a anonymne nakreslené a poslané šibenice boli toho dôkazom. Môj vážený a uctievaný britský politik, spisovateľ, historik a umelec Winston Churchill, tiež milovaný i nenávidený, tento stav vystihol najlepšie, keď napísal: „*Máte nepriateľov? Výborne. To znamená, že ste v živote za niečo bojovali.*“

Mnohé publikované kritické úvahy a polemiky z troch minulých desaťročí, celkom prirodzene reagujú aj na stav poznania histórie a čmáranice rôznych lžihistorikov, ako aj na stav našej slovenskej kultúry a jej permanentných škodcov. Dejiny Slovenska a Slovákov dlhodobo vnímam a poznávam vždy cez konkrétne prostredie a dobu, takmer vždy neizolovane, predovšetkým s väzbou na európske a svetové dejiny. Kriticky som odmietal a odmietam akékoľvek snahy vedomej falzifikácie, krivenia našich dejín, ich prispôsobovaním svojej pravde a interpretácii, najmä účelovou selekciou faktov, ba až vymyslených pseudofaktov, len a len pre svoj doslovne vybájený príbeh. Poukazoval som, že naše slovenské dejiny nepotrebujú škrabákov, ale naopak vyžadujú náročnú bádateľskú činnosť, dovoľm si pripomenúť so vzorovým rapantovským prístupom pri odhaľovaní faktov, konkrétnych javov a samozrejme s uplatňovanou modernou metódou bádania. Ešte aj dnes sa prekrúcajú dejiny, lámu ich medializovaní historickí vševedovia, často aj mnohí „premúdrelí“ politici a novinári. Nie je to len smerom do minulosti, ale aj vo vzťahu k nedávnej prítomnosti. Och, ako radi mnohí zabúdajú a zbožňujú len tých, čo ich minulosť v predklone ospevujú.

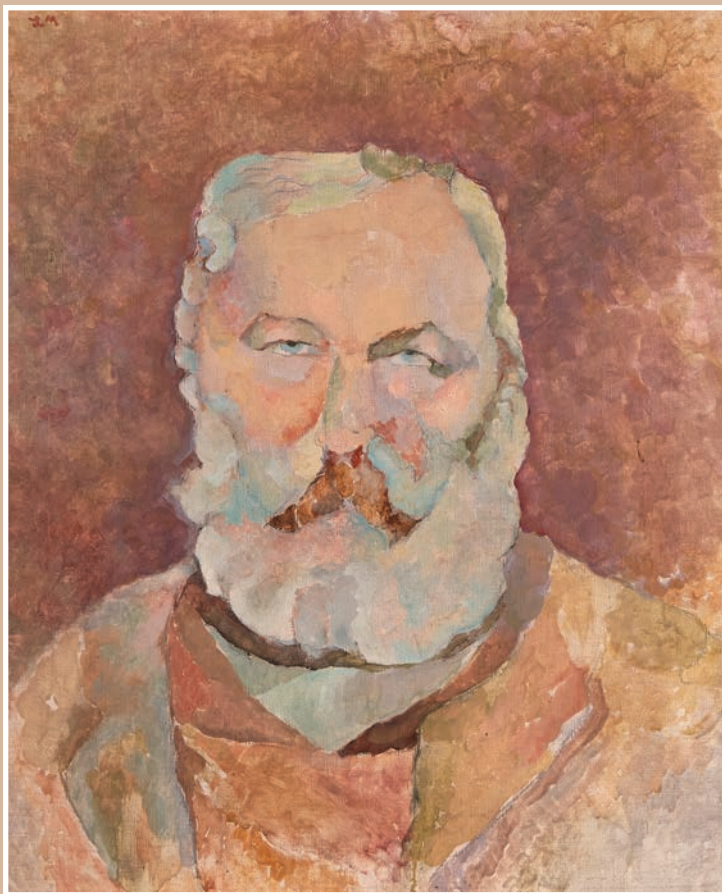
V príspevkoch som sa snažil brániť a obhajovať autentickú kultúru, slovenskú kultúru, európske a svetové kultúrne dedičstvo. Píšem aj o súvekých ničiteľoch kultúry, pre ktorých kultúrna jedinečnosť a hodnota nikdy nič neznamenala a neznamená, ktorí si mylili Akadémiu Istropolitanu s finančnou skupinou. Takýto mudrci vždy nadovšetko milovali a milujú peniaze a moc, povrchné, snobské kultúrne šantenie, hlúpe mudrovanie a ospevovanie pseudohodnôt. Žiaľ, aj súčasný svet okolo nás zbožňuje po-

vrchnosť a vyháňa pravé európske civilizačné hodnoty na okraj, teší sa ich zabudnutiu. V Európe, keď horí mešita, je žiaduca potreba odsúdiť tento akt, keď však v Kosove horeli pravoslávne kostoly, tak Európa mlčala. Pápež Ján Pavol II., o ktorom píšem v jednej z esejí s názvom: *Sila viery a čistého svedomia*, tento stav veľmi výstižne pomenoval: „*Dejiny učia, že demokracia bez hodnôt sa rýchlo premieňa na jasnú alebo kamuflovanú totalitu.*“ Dávna antická, židovská, arabská, kresťanská, osvieteniská, humanistická civilizácia, naša európska i národná pamäť, je pre mocných tohto sveta len čítankovo prežitým a nepotrebným brakom minulého času. Bez duchovných hodnôt a s kockatými hlavami vzývajú najčastejšie len pre nich hojne sympúcu bohapustú, aj vyslovene zlodejskú finančnú transakciu. Aj pre nich som však písal o tom, čo sa dialo v našich dejinách a kultúre, chcel som im otvoriť oči a dušu. Žiaľ, ako svedčí prítomný čas, neuspel som. Želal som si, možno je to naivné, aby cez tieto uchované hodnoty v dlhom historicko-kultúrnom čase pochopili, vedno s myšlienkami českého maliara a spisovateľa Josefa Čapka, že „*Dejiny nie sú len dejinami pokroku, veľkých činov a veľkých ľudí, ale i ľudskej hlúposti.*“ Nesporne boli a sú súčasťou dejín a história časom odhalí, spravodlivo a konkrétne opíše ich ľudskú hlúposť, chamtivosť a zlodejčiny. Aj tých čo kričia proti korupcii a sami majú z minulosti maslo na hlave. Veru, bolí ich duša a trápi svedomie. Platia aj dnes slová vyrieknuté Karлом Čapkom v 30. rokoch minulého storočia, že: „*Vďaka úsiliu štátnikov bola zachovaná svetová neistota.*“

Naďalej verím v úspech múdrych, kultúrnych a osvietených ľudí, verím, že tento súčasný boriaci sa svet civilizačných hodnôt a ekologických katastrof nás nezomelie a dokážeme nahradiť súčasnú prebujnelú zvrátenosť, skutočnou ľudskosťou a empatiou, že napokon príde nové obdobie úprimného humanizmu a solidarity v slobodnom a demokratickom prostredí.

Január 2019

Lea Mrázová, J. M. Hurban, olej, 30. roky 20. stor.

Zabudnutá minulosť

Naša spoločnosť si váži, chráni a obnovuje bohaté kultúrne dedičstvo. Po celej našej vlasti sú rozsiahle pamätníky, ktoré sú späté s pokrokovou národnou a revolučnou minulosťou. O mnohé sa starajú orgány štátnej správy – národné výbory, organizácie, najmä kultúrno-výchovného zamerania a nad mnohými prebrali patronáty príslušníci našej najmladšej generácie – pionieri.

Napriek spomínanej všestrannej starostlivosti je však ešte dosť pamätných miest, ktoré aj naďalej stoja nepovšimnuté, akoby pre nás neexistovali, sú pre väčšinu z nás už zabudnuté. Mnohé z nich nežiadajú veľa, len systematickú starostlivosť, trochu našej pozornosti, oprášenie ich dôstojnosti. Obzvlášť tie, ktoré pripomínajú históriu bratských vzťahov medzi našimi národmi – Čechmi a Slovákmi. Jedným z nich je pamätník, ktorý dnes už len čnie osihotený v poli neďaleko štátnej cesty z Jablonice do Senice na Záhorí v blízkosti Dolných Surovín.

Každého pozornejšieho návštevníka tohto revolučného kraja musí zraziť schátralosť tohto pamätníka. V jeho blízkosti sa nenachádza žiadna informačná tabuľa, a tak túžba po poznaní umocnená prirodzenou zvedavosťou nás privedie na miesto, ktoré už vonkoncom nepripomína životnú tragédiu ľudí. Po porážke prvej slovenskej dobrovoľníckej výpravy v septembri 1848, ktorá sa pod vedením Jozefa Miloslava Hurbana a Ľudovíta Štúra dostala až k Senici, boli mnohí jej nadšení podporovatelia a aktívni spolubojovníci maďarskými vládnucimi úradmi prenasledovaní a zatknutí. K nim patrili aj účastníci slovenského národného hnutia, slovenskí dobrovoľníci Martin Bartoň, richtár z Čáčova, u ktorého sa našla Hurbanova proklamácia *Bratja Slováci* a Pavel Svatík, roľník z Koválovca, ktorí spolu s dvoma ďalšími spolubojovníkmi z Moravy boli odsúdení na smrť a na tomto mieste 13. októbra 1848 obesení a pochovaní. Neskôr o 37 týždňov roku 1848 boli ich telesné pozostatky prenesené a uložené do spoločného hrobu na miestnom cintoríne v Senici. Toto miesto nám dnešným žijúcim

generáciám pripomína len spustnutý pamätník, ktorý si zaslúži nielen našu pozornosť, ale aj úctu v zmysle obsahu úvodníka publikovaného nedávno v denníku Pravda *Pamiatky – vec občianskej cti*. Veď aj tu, v blízkosti Senice, obetovali takmer pred 150 rokmi svoje životy jednoduchí ľudia, pre mnohých z nás už zabudnutí, skutoční hrdinovia svojej doby, príslušníci dvoch blízkych a bratských národov. Bolí to, ej veru poriadne to bolí, keď na kamennom stĺpe je dnes už len sotva čitateľné písmo a malú železnú ohradu tiež už značne nahlodal zub času i keď akýsi odvážlivec ju začal aj „maľovať“. V okolí pamätníka je niekedy až priveľmi živo, svedčia o tom stopy po ohniskách, pohodená fľaša od Bakchusa, boha vína Dionýza. To všetko v každom kultúrnom návštevníkovi zanecháva bolestné poznanie a vyvoláva aj otázky: kde ostala naša úcta k minulosti a k hrdinom, ktorí neváhali obetovať to najcennejšie – svoj vlastný život pre myšlienky a ciele, z ktorých mnohé sa v konečnom dôsledku realizovali takmer až o jedno storočie neskôr. Niet tu ani cestičky, ani tabule, a to všetko v blízkosti dedinky Hlboké, v ktorej si iste v budúcom roku pripomenieme 100. výročie smrti Jozefa Miloslava Hurbana (19. 3. 1817 – 21. 2. 1888), jedného z popredných vodcov celonárodného slovenského revolučného pohybu v minulom storočí.

Nezabudnúť znamená chrániť a tvorivo zveľaďovať revolučné, bojové a pracovné tradície starších generácií, ľudu, osobností. Veď nezáleží na historickom období, epoche, ale dôležitá pre nás musí byť skutočnosť, že stáli na strane pokroku a aj tí známi i neznámi boli skromne zaradení v zákryte zástupu nositeľov revolučných zmien. Tak pomáhali v ťažkých neprajných podmienkach kliesniť cestu k socialistickému dnešku. Akoby nám niekedy chýbalo väčšie pochopenie a poznanie, povedané s národným umelcom Vladimírom Mináčom, že „reakcionárstvo či pokrokovosť sa nedá odvodiť od jednotlivosti, od jednotlivého výroku alebo činu; meria sa v celosti dejín, v komplexnosti úmyslov a výsledkov“. Ostáva nám veriť, že i toto pamätné miesto bude čoskoro v novom kultúrnom šate, a tak nám všetkým bude dôstojne pripomínať nielen obeť, ale aj úsilie národa v pamätných revolučných rokoch.

Pravda, 27. júna 1987, č. 148

Historické vedomie a spor o pravdu

Chcem zareagovať na niektoré príspevky v LT – názory, ktoré popularizovali naše najstaršie národné dejiny v literatúre faktu. Nepôjde mi o vyhľadávanie sporu pre spor, či obhajobu názoru, že jediné právo na hypotézy a ich vysvetľovanie majú vedci (*I. Sulík, LT č. 3/88*), ale o požiadavku väčšej úcty k archeologickým i písomným prameňom – k historickým faktom. V spore o historickú pravdu mi predovšetkým ide o poukázanie na skutočnosť, že v boji proti starým legendám a mýtom nie je prípustné nahradzovať ich novými mýtmi, a tak deformovať formujúce sa historické vedomie. Týka sa to tak vedy, ako aj literatúry faktu, i keď akékoľvek zjednodušené chápanie minulosti je často čítavejšie a pre „konzumenta“ prijateľnejšie. Nebojme sa priznať nepoznané, niektoré vedecky ešte nezhodnotené úseky počiatkov našich národných dejín. Vo vedeckom poznávaní vyriešením skúmaného problému – javu sú nastolované nové úlohy bádania nepoznaného. Tak je to aj v historických vedách.

Literatúra faktu by mala vychádzať z literárneho stvárnenia historických faktov (archeologických a písomných dobových prameňov), najnovších poznatkov historickej jazykovedy, slavistiky. Také ciele si stanovil Milan Ferko hneď v úvode publikovaného seriálu *Velkomoravské záhady* (*LT č. 1-10/88*). Žiaľ, zväčša ostalo len pri zámeroch. Na jednej strane množstvo naštudovaného materiálu (všetka česť autorovi) a na druhej strane niekedy zmes pospletaných údajov, vymyslených – „domyslených“ faktov, a teda aj nepravdivých tvrdení. Celý seriál článkov svedčí o pracovitosti autora, o jeho znalosti najmä cudzej literatúry. To je jedna stránka veci. Vytváranie mnohých hypotéz, dokonca jednoznačných tvrdení však dokazuje i druhú stranu mince „hodenú“ čitateľovi. Nechcem tu polemizovať s jednotlivými tvrdeniami. Tento literárny pokus má jednu zásadnú chybu, ktorá vyplýva z tvrdenia autora, že „*ku každému skúmanému problému Veľkej Moravy sa smie pristupovať s istou »bonifikáciou«, ktorú zaručuje logické domýšľanie faktov a možností*“. Vystáva tu otázka, o aké logické domýšľa-

nie faktov a možností autorovi ide? Svedčia však o tom niektoré konkrétne príklady v publikovanom texte. Veď každý prehrešok proti dôslednému využívaniu faktov alebo úsilie o ich eklektické „doplnenie“ má vždy neblahý dôsledok (a to bez ohľadu na želanie autora) – je krokom späť v doterajšom poznávaní, najmä pri výklade skúmaného dejinného javu. Je to nielen veľký nedostatok vo vedeckom bádani, ale má svoj väčší dopad na širokú čitateľskú verejnosť pri popularizovaní výsledkov vedeckého výskumu prostredníctvom literatúry faktu. To, čo platí pre vedu, musí platiť i pre literatúru, veď takéto dielo má širší dosah, pretože pôsobí na vedomie ľudí nielen racionálne, ale aj emocionálne, tak ako na túto skutočnosť poukázal V. Plevza (LT č. 3/1988). Čitateľsky prístupnejší spôsob prezentovania výsledkov vedeckého výskumu nemusi vždy vyhovovať „*atavistickým predstavám konzervatívnej vedy – vedeckému jazyku, využívaniu patričného dôkazového materiálu*“, ako na tento problém upozornil I. Sulík (LT č. 3/1988). Súhlasím, avšak ak narábame a odvolávame sa na historické pramene, konkrétne v literatúre faktu, vyžaduje si to presnosť, nie domýšľanie či dokonca vymýšľanie historických faktov. Literatúra faktu nemôže obchádzať historický prístup k spoločenským javom, pretože práve takáto metóda logicky neumožňuje správnu interpretáciu podstaty historických faktov (aj v popularizácii) a stáva sa tak základom holej ilustrácie, faktografickosti, citománie, čo nakoniec vedie k povrchnosti i k zavádzaniu čitateľa. Na túto skutočnosť by nemal zabúdať ani M. Ferko. Dnes už nepotrebujeme poznať vybájenú Veľkú Moravu, hoci by autora viedol najlepší úmysel. Neupieram mu jeho úsilie, veď často sú jeho postrehy podnetné. Žiaľ, častejšie nepresné.

Uvediem len niekoľko takýchto omylov – nepresností autora. Archeologické nálezy z východného Slovenska, veľmi blízke či totožné nálezom z územia západného Slovenska, nepochádzajú len „*z hĺbenia ryhy pre ropovod*“. Známejšie sú zo Spiša (Spišské Tomášovce a Smižany – Čingov, Dreveník), Šariša (Prešov, Šarišské Sokolovce, Fintice, Nemcovce), Zemplína (Brekov, Dvorianky, Vranov nad Topľou, Oborín, Blatné Remety, Zemplín, Streda nad Bodrogom, Kráľovský Chlmec). Ďalším nepravdivým konštatovaním je prevzatá neoverená informácia z Pravdy na nedeľu, kde sa uvádza, že v Michalovciach „*objavili základy takej istej veľkomoravskej rotundy ako v Ducovom pri Piešťanoch – navyše tam našli základy veľmožského paláca a kamennú stélu so zlomkami staroslovienskeho písma*“. Toto tvrdenie sa však nezakladá na pravde, veď vo vedeckej spisbe sa rotunda

Mikuláš Klimčák, Apoštoli a učitelja národov slovanských,
grafika na hodvábe, rok 1986